ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL XII MEM. 13.

PUBLICAŢII STRĂINE PRIVITOARE LA ISTORIA CONTEMPORANĂ A ROMÂNILOR

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 27 Noemvrie 1931

Cercetările privitoare la istoria noastră contemporană au întrat de o bucată de vreme în domeniul istoricilor străini cari până dăunăzi purtau un interes foarte redus trecutului nostru.

Vremea nu pare deci să fie depărtată când acest trecut nu va fi cercetat numai pentru lucrări de amănunte, ca acelea despre care îmi propun a vorbì azi, ci va pătrunde, cu proporţiile care i se cuvin, în chiar prezentarea organică a istoriei universale care, în locul capitolelor răzleţe şi a punctelor de vedere unilaterale, va trebuì, neapărat, să se scrie mâne. Se va vedeà astfel, limpede, rolul pe care l-am avut, atâţia câţi suntem şi la locul unde ne-a pus soarta, în desfăşurarea vieţii generale a omenirii.

Dintre perioadele în care se desface istoria contemporană a Românilor, aceea care, în legătură cu politica lui Napoleon al III-lea şi cu războiul Crimeii, a atras atenţia mai mult, a fost a Unirii Principatelor şi a Domniei lui Cuza-Vodă, perioadă de realizări îndrăzneţe, de hotărîtă afirmare, împotriva oricui, prin singurele mijloace ale inteligenţii unei clase dominante, din nenorocire dispărută astăzi, a idealelor celor mai fireşti ale unei naţiuni.

Intâiu un istoric englez, d-l M. G. East, dădeà, la Cambridge, în 1929, o lucrare mai restrânsă, sprijinită şi pe inedite engleze, asupra Unirii singure (*The Union of Moldavia and Wallachia*).

In revista mea am analizat pe larg această reușită încercare, dela care avem de învățat multe cu privire la jocul, pentru noi, dar uneori și în dauna celor mai legitime revendicări românești, al diplomației europene. Se vede de acolo că, de fapt, cu toate statornicele simpatii ale Impăratului Francezilor pentru toate cauzele naționale, de care se încălzise în tinerețe, n'a fost politica unui singur Stat din Europa, care, în acele vremi de grave deciziuni, să fi rămas necontenit aceeaș. Tot mai erà ceva din secolul al XVIII-lea, al diplomației pentru diplomație și al influențelor personale, în acțiunea, atât de fină, dar și atât de îndepărtată de tot ce erà viață reală, în depeșele reprezentanților, la Constantinopol și aiurea, ai Puterilor care decideau de soarta Europei. Ni-ar fi plăcut să ne fi simțit mai îndatorați, așà cum multă vreme ne-am îndărătnicit a crede [1]).

După d-l East, doi tineri istorici francezi au dat opere de o importanță deosebită asupra acelorași evenimente.

Pe d-l Marcel Émérit, astăzi însărcinat de cursuri la Universitatea din Lille, l-a interesat mai ales, pe lângă programul de reformă agrară al lui Cuza-Vodă, rolul, de sfătuitor mai adesea, de critic, până la nedreptate, uneori, pe care pe lângă Domnul Unirii l-a jucat acel diplomat francez, de o mare inteligență și de un suflet înțelegător pentru nevoile și dorințile noastre care a fost Victor Place, consul la Iași, apoi consul general la București. Autorul, care a stat câțiva ani la noi, făcând lecții la Universitatea din capitala României, și care cetește curent românește, erà în măsură să judece oamenii și împrejurările dincolo de litera mărturiilor pe care le aveà înainte. Numai pe alocurea mi se pare că a văzut prea mult în omul atât de deștept sub înfățișarea de « nonșalanță » care a fost Alexandru Ioan I-iu numai un elev, supus întâiu, apoi rebel, al presupusului învățător francez, de care ar fi avut neapărată nevoie la fiecare pas (*Victor Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'Union, București, 1931*).

D-l Paul Henry, care ni-a dat în 1930 o lucrare mai întinsă, *L'abdication du prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie*, întovărășind-o cu un mare

[1]) De acelaşi şi *The Osborne Conference and Memorandum of August 1857*, in « English Historical Review », XLIII.

număr de documente, a avut la îndemână și rapoarte austriace, pe care le-a căutat la Viena, dar și bogatul material, dăruit de Teodor Rosetti — un altul, foarte prețios, se păstrează încă de d-l A. C. Cuza —, care se află în Biblioteca Academiei noastre de mai mulți ani de zile. E o lucrare de merit, la care va trebuì să recurgem pentru amănuntele acestei epoce. Secretar, de mult timp, al Institutului francez din București, d-l Henry, autor și al unei cărți foarte competente și uneori calde despre vechea pictură religioasă în Moldova, e informat și asupra realităților noastre, de ieri și de azi. Forma e deosebit de îngrijită. Nouă, Românilor, ni-ar fi plăcut dacă spiritul obiectiv al scriitorului, ascuțimea sa de critică psihologică ar fi cedat, cât de puțin, sentimentelor noastre când e vorba de un personagiu din care marea noastră recunoștință a făcut un erou național.

Dar nimeni până acum n'a cheltuit atâta timp, atâtea mijloace materiale, atâta muncă pentru a elucidà puncte din istoria Românilor ca Americanul, profesor de istorie modernă a Europei la Universitatea din Texas, T. W. Riker, format la Universitatea din Oxford, care dă, chiar acuma [1]), acolo, la Oxford, o lucrare de aproape șase sute de pagini format mic, cu litere mărunte, asupra « formațiunii României », între 1856 și 1866 (*The making of Roumania, a study of an international problem, 1856—1866*).

Informația lui, căpătată cu cheltuială proprie și cu ajutorul Consiliului de cercetări de știință socială și a fondului de cercetări sociale dela școala unde predă, a fost culeasă într'o întindere care trezește și forțează admirația: la Arhivele Ministeriului de Afaceri Străine din Paris, în corespondența diplomatică și consulară dela Public Record Office din Londra, în așà-numitele « Bloomfield Papers», « Stratford Papers » și « Russell Papers » din acelaș depozit, în hârtiile lui Layard dela British Museum, în Arhivele Regale din Windsor, în Arhiva de Războiu și cea de Stat din Viena, în Arhivele din Berlin. Notele luate de acolo sunt amestecate cu știrile culese din cea mai mare parte a bibliografiei europene privitoare la această epocă, până

[1]) Inainte, în « English Historical Review », XLIII, *The Concert of Europe and Moldavia in 1857*, și în « American Historical Review », XXXIV, *The Pacte of Osborne*.

și la cele mai mărunte broșuri de propagandă ale emigranților noștri revoluționari. Nu i-a scăpat nici câte ceva din lucrările noastre românești, ca *Viața lui Cuza-Vodă* de Bolintineanu, scrisorile lui Mihail Kogălniceanu și broșura mea despre acesta, studiul lui Xenopol despre Nicolae Crețulescu și cunoscuta *Domnia lui Cuza-Vodă*, colecția de tratate a lui Mitilineu, ba chiar cercetarea lui R. Rosetti despre revoltele țărănești, *Cuzeștii* d-lui Ghibănescu și culegerea de *Tocmeli agricole* din 1907, *Actele și legiuirile privitoare la chestia țărănească* din 1908, fragmentele din corespondența lui Alexandru Ghica, date de mine în aceste « Anale », XXIX.

Evident că toată informația românească nu se cuprinde, pe departe, în atâtea numai, dar sforțarea autorului, care nu arată să fi fost în România pentru a cercetà în bibliotecile noastre și pentru a răscolì în arhive, e vrednică de toată lauda. Expunerea e clară și logică, împărțirea în capitole făcută cu mult discernământ.

Dar totala necunoștință a condițiilor noastre de viață îl face să șovăiască la fiecare pas în capitolul de introducere despre vechea Românie, neștiind pe cine să creadă. Orice putință de a caracterizà oamenii îi este, de sigur, interzisă. Nu odată o critică neîndreptățită ne supără, și autorul nu are măcar obiectiv dreptate. Așà când e vorba de « caracterul oarecum medieval în politică și economie », de « letargia orientală » (p. 5), de ignoranța și corupția Bisericii (p. 7), de lipsa spiritului public (p. 15). D-l Riker crede și acum în capitulațiile cu Turcii, până la cea din « 1571 » (p. 9). Totuș spiritul istoric îl face să descrie just și viu episoade ca acela al încercării revoluționare dela Iași în 1866.

Trebuie să adaug că în colecția de « Oxford Books » a mai apărut, în 1925, un studiu de 506 de pagini, pe care nu-l cunosc încă, al d-lui J. A. K. Marriott, despre chestia Orientului (*The Eastern Question*) și că un profesor la Universitatea din California, d-l Vernon John Puryean, a dat, în acest an chiar, la Berkeley, un studiu, foarte documentat și acesta, cu întrebuințare și de izvoare inedite, despre « Anglia, Rusia și chestia Strâmtorilor, 1844—1856 » (*England, Russia, and the Straits*

Question, 1844—1856), în care se citează și marea serie românească de « Acte și documente relative la Istoria Renașterii României », pe lângă « Recueil de documents relatifs à la liberté de navigation du Danube », publicată de D. A. Sturdza la Berlin în 1904 și teza din Geneva, 1915, a d-lui N. Dașcovici, *La Question du Bosphore et des Dardanelles*, calificată de « principală *(leading)* disertație doctorală asupra subiectului », și cărțile d-lor Băicoianu, P. G. Cantilli și C. T. Theodorescu. De sigur că bogata informație nu e completă. De acolo aflu că în Rusia s'a tipărit asupra războiului Crimeii o carte de mare importanță prin întrebuințarea unui material cu totul inedit: A. M. Zaioncĭcovschii, « Războiul oriental, 1853—56 și situația politică în acel timp » (Восточная война 1853—56 г. в связи с современной ей политической обстановкой), Petersburg, 2 vol. 1908—1913, de care se folosește și A. N. Șebunin, în « Rusia în Orientul apropiat » (Россія на близнем востокіе), Petersburg, 1926.

Nu pot încheià aceste pagini de semnalare fără să exprim o părere de rău în ce privește indiferența cercetătorilor noștri mai tineri pentru această epocă fericită în care e atâta încă de descoperit. Ei preferă să revie necontenit asupra unor puncte de mai depărtat trecut în care descoperirea se face tot mai grea, iar silințile de a inovà depărtează de drumul cel drept. A și venit vremea când străinii ne învață asupra « formării României ». Și noi, cei bătrâni, o simțim și cu oarecare regret, care nu ne împiedecă de a li mulțumì călduros pentru marele ajutor ce ni-au dat.